

חיוב מיתה למי שעבר על חרם

משיירי שולחנו של הרב קלמן כהנא זצ"ל*

בפרשת 'בחקותי' בהמשך לפרשת הערכין נאמר (ויקרא כז, כט) 'כָּל חֶרֶם אֲשֶׁר יִחְרֹם מִן הָאָדָם לֹא יִפְדֶּה מוֹת יוֹמָת'. על ביאור הרמב"ן לפסוק זה כתב אאמו"ר זצ"ל: 'ע"י שו"ת המיוחסות לרמב"ן סי' רפח וסי' קיא. וע"ע תורת הנביאים לרצ"ה חיות פרק ו', ושו"ת חת"ס או"ח סי' רח, והעמק שאלה קמב אות ט.

לפני שנעיין במקורות אליהם מפנה אאמו"ר ננסה להבין את הפסוק הנ"ל.

מקרא זה קשה מאוד להבנה בפשוטו של מקרא. המילה 'חרם' בפרשה מובנה הפשוט הוא 'הקדש'. אם נלמד מקרא זה כפשוטו נאמר בו שאם מחרימים אדם, דהיינו שמקדישים אותו, אין לו פדיון, אלא 'מות יומת', דהיינו שחייבים בית דין להמיתו. הבנה זו לא תיתכן, ראשית משום שאין נראה שהתורה התכוונה שכל אדם שהוקדש 'מות יומת', ושנית - שהרי רש"י מביא כבר בפסוק הקודם שנחלקו רבותינו במסכת ערכין מה דין 'סתם חרמים', יש דעה שסתמן להקדש בדק הבית, ויש דעה שסתמן לכהן, שהרי בפסוק הקודם כבר נאמר שאם מחרימים דהיינו מקדישים אדם או בהמה לכהן יש לתת את הבהמה או העבד עצמם לכהן ולא את פדיונם, ובמקרא אחר נאמר כבר שאם מחרימים דהיינו מקדישים אדם או בהמה להקדש בדק הבית הדין הוא שיש לפדותם ולתת את דמיהם לבדק הבית. כך שבכל מקרה אין ציווי של 'מות יומת' על האדם המוחרם בחרם מן האדם.

* הדברים מתפרסמים לעיון הרבים לקראת מלאת ט"ו שנים לפטירת אמנו מורתנו מרת חנה ע"ה, בת ראש ישיבת קול תורה הגאון רבי ברוך ומרת ציפורה קונשטט זצ"ל, בכ' באייר תשס"ח. תאריך היארצייט שלה חל תמיד סביב שבת פרשת 'בחקותי', ויהיו דברי תורה אלו לעילוי נשמתה. אאמו"ר הגאון רבי קלמן כהנא זצ"ל מסר נפשו מאז ראשית הופעת 'המעין' במשך עשרות שנים על הופעתו, צביונו ושכלולו, ואף פרסם בו במהלך השנים את רובי מאמרי התורה שזכה לכתוב, שבהמשך היוו בסיס לספרים הרבים שחיבר והפיץ - 'לחקר ביאורי הגר"א', 'ספר הזכרון לריטב"א', 'חקר ועיון' (חמישה כרכים), ועוד. אאמו"ר פרסם בחוברות 'המעין' בין יתר מאמריו כמה מאמרים תחת הכותרת 'עיונים בפירוש הרמב"ן לתורה', בהם פעמים בא בארוכה בעיון וביאור דברי הרמב"ן, ופעמים בא בקצרה בציון מקורות בלבד 'עיון ב... ועיון ב...'. הדברים כאן לקוחים מתוך מאמרו 'עיונים בפירוש הרמב"ן לתורה' 'המעין' ניסן תשנ"א (לא, ג) עמ' 27, וננסה לעיין בצינוני, ולהרחיב במעט את הידיעה. בצוואתו כתב אאמו"ר שתהיה לו נחת מרובה מהלימוד בדברי תורתו, ונזכה שפיענוח צפונות תורתו יהיה נחת לרוחו, ויהיו שפתותיו דובבות בקבר. דברי התורה האלו מוקדשים לעילוי נשמת אאמו"ר רבי קלמן זצ"ל, בן רבי בנימין זאב וחיה איידיל כהנא זצ"ל, ולעילוי נשמת אמנו מורתנו מרת חנה בת רבי ברוך ומרת ציפורה קונשטט זצ"ל. תנצב"ה.

על כן כל מפרשי המקרא מפרשים מקרא זה שלא כמשמעו הפשוט.

רש"י מבאר 'כל חרם אשר יחרם וגו' - היוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי, לא אמר כלום. מות יומת - הרי הולך למות, לפיכך לא יפדה, אין לו דמים ולא ערך. ביאור הדברים, שאם נתחייב ראובן ונגמר דינו בבית דין למיתה על אחת מעבירות התורה המחייבות מיתה בידי אדם, ולאחר מכן אמר שמעון על ראובן זה 'ערכו של ראובן עלי', או שאמר ראובן על עצמו 'ערכי עלי', דהיינו שהקדיש דמים כפי ה'ערך' הקצוב שקבעה התורה בפרשת ערכין לאיש כראובן, הרי הדין הוא שאין צריך לתת להקדש את דמי 'ערכו' של ראובן, משום שאדם העומד למיתה נחשב כבר בחייו כאילו הומת ואין לו 'ערך'. הבנת המקרא לפי זה היא שהמילה 'חרם' משמעותה כאן היא מיתה [ולא הקדש], והמקרא אומר 'כל חרם אשר יחרם מן האדם' - אדם שנתחייב בבי"ד אחת מארבע מיתות בבי"ד, וכבר נגמר דינו בבי"ד למיתה, 'לא יפדה' - אם אמרו עליו 'ערכו עלי' אין לו פדיון, ומדוע - כי 'מות יומת', הרי הוא הולך למות ונחשב כאילו כבר מת, ואין לאדם מות 'ערך' בפרשת ערכין שבתורה. מקור ביאורו של רש"י הוא בתורת כהנים - ספרא - על הפסוק הנ"ל, וכן הוא דעת ת"ק במשנה ערכין ו, ב, וכביאור מקרא זה בגמרא שם ובכתובות לז, ב².

הרמב"ם בביאורו למקרא זה מביא תחילה את ביאורו של רש"י, ומציין שזו מחלוקת בגמרא, ומביא גם את הביאור השני בגמרא. וממשיך הרמב"ם לבאר פשט חדש בפסוק זה. תחילה הוא מביא את הנאמר בפסוק בפרשת 'חוקת' ביחס למלחמת הכנעני מלך ערד שבא להילחם בעם ישראל במדבר 'וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתון תיתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם, ומיד בהמשך נאמר **ויחרם** אתהם ואת עריהם, ומבאר רש"י 'אתהם - בהריגה, ואת עריהם - חרמי גבוה'. כאן משמעות לשון 'חרם' היא כפולה: **'אתהם'** - מיתה, 'את עריהם' - הקדש. ומבאר הרמב"ם שהמקור של עם

1 הדין שצריך שגם נגמר דינו למיתה, נלמד בספרא מכפל הלשון "חרם" "חרם אשר יחרם". והגמרא לומדת זאת מהכתוב "מן האדם" ודרשין "ולא כל האדם", דהיינו רק מי שכבר נגמר דינו, ולא מי שעדיין לא נגמר דינו שהוא נחשב חי ויש לו עדיין "ערך" בפרשת ערכין בתורה.

2 יעוין בביאור המלבי"ם פרשת בחקותי אות קיא. המלבים גם טוען שדברי הרמב"ם הינם בניגוד ללימודי הגמרא מפסוק זה. יעוין בערכין ו, ב במשנה "הגוסס והיוצא ליהרג לא נידר ולא נערך. ר' חנינא בן עקביא אומר נערך מפני שדמיו קצובין". לדעת רחב"ע א"א לבאר את הפסוק כנ"ל, ולכן הגמרא מבארת לפי דעתו את המקרא הנ"ל שהתורה אומרת כאן שכאשר נגזר על אדם חיוב מיתה בבי"ד, אין אפשרות לפדותו ממיתה בדמים אלא חייבים דווקא להמיתו כדינו, ולא כמו שמצינו באדם ששורו הרג שנתחייב אדם זה מיתה בידי שמים, והיינו שיש פדיון למיתתו בידי שמים. גם לביאור זה הבנת משמעות המילה "חרם" כאן היא "מיתה", והמקרא אומר "כל חרם אשר יחרם מן האדם" - אדם שנתחייב בבי"ד אחת מארבע מיתות בבי"ד "לא יפדה" - אין אפשרות לפדותו מחיוב מיתה זו ע"י דמים, אלא: "מות יומת", הוא יומת כפי המיתה שנתחייב בבי"ד.

ישראל שיש בידם כח להחרים חרם של מיתה לאנשים, וחרם הקדש לרכוש, הוא מהמקרא הנ"ל 'כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת'. והיינו שיש כח לעם ישראל להחרים חרם של חיוב מיתה על העם הבא להילחם עמו. והוא מבאר שמשמעות 'לא יפדה' היינו שאין פדיון למיתתו של אותו עם על ידי נתינתם לכהנים, אלא דווקא חייבים להמיתם כפי החרם אשר החרמום. [ודלא כמי שהחרים את עבדו או בהמתו, שראינו לעיל שהתורה אמרה שהם ניתנים לכהנים]. עוד מביא הרמב"ן:

ומצינו אנשי יבש גלעד שעברו על שבועת הקהל ולא באו אל המצפה, וכתב וישלחו שם העדה שנים עשר אלף איש בני החיל ויצו אותם לאמר לכו והכיתם את יושבי יבש גלעד לפי חרב [שופטים כא, י]. ואין הסברא נותנת שעשו כל העדה רעה כזאת להמית אנשים רבים מישראל שאינם חייבים מיתה, ופנחס היה שם ועל פיו נעשה כל העניין ההוא. ועוד מצאתי באגדת ילמדנו [מדרש תנחומא] תניא רבי עקיבא אומר החרם הוא השבועה והשבועה הוא החרם, אנשי יבש עברו על החרם ונתחייבו מיתה. ולכך אני אומר כי מן הכתוב הזה יצא להם הדין הזה שכל מלך בישראל או סנהדרין גדולה במעמד כל ישראל שיש להם רשות במשפטים, אם יחרמו על עיר להילחם עליה, וכן אם יחרמו על דבר, העובר עליו חייב מיתה. והוא חיובן של אנשי יבש גלעד, ושל יהונתן שאמר לו אביו כה יעשה אלוקים וכה יוסיף כי מות תמות יונתן [שמ"א יד, מד], ומהיכן נתחייבו אלו מיתה מן הדין חוץ מן המקום הזה.

מחדש בזה הרמב"ן כמה דברים: א. שהתורה נתנה כח למלך או לסנהדרין להחרים למיתה אנשים מסוימים ובזה הם נעשים חייבי מיתה בידי אדם. וכפי שרואים בתורה ביחס לכנעני מלך ערד. ב. התורה נתנה כח למלך או סנהדרין להחרים אנשים שלא ישמעו להוראתם ובעוברים על החרם הם יתחייבו מיתה, וכפי שרואים באנשי יבש גלעד, שכאשר קראו לכל השבטים להצטרף למלחמה על שבט בנימין, והשביעו [והשבועה היא חרם] את כל השבטים להצטרף, וכל השבטים הצטרפו מלבד אנשי יבש גלעד, ומאחר ועברו על החרם הרגו אותם.

לאחר שהבנו את המקראות לפי רש"י והרמב"ן, נעבור לעיין בציוני אאמו"ר.

א. בתשובות המיוחסות לרמב"ן סי' רפח דן הרמב"ן באריכות בענייני שבועה, נידוי, חרמות ועוד כיוצ"ב, ושם הוא כותב כדברים אשר ביאר בפירושו למקרא על הפסוק הנ"ל:

ואם החרים אותו חרם מלך ישראל או סנהדרין במעמד רוב ישראל, הרי העובר עליו חייב מיתה, ורשאים הם המלך או הסנהדרין להמית אותו באיזו מיתה שירצו. וזה דינו של היושע שדן עכן בדיני נפשות לפי שפשט ידו בחרמי שמים, וכן בחרמי שמים ביטוי מצינו שאול שאמר מות תמות יהונתן, וכן

אלעזר בימי פילגש בגבעה הרגו אנשי יבש גלעד שנאמר כי השבועה הגדולה הייתה לאשר לא עלה אל ה' במצפה מות יומת. ותניא בילמדנו וכו'. ואני אומר בשמא, אחר בקשת המחילה, שזהו פשט הכתוב בתורה כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת, כלומר מה שהסכימו עליו הכל והוחרם לדעתם לא יפדה אלא חייב מיתה.

מעניין לציין שכאן לא כותב הרמב"ן את ביאורו בפסוק כדבר פשוט, אלא כמסתפק ובוזהירות. הרמב"ן יודע שדבריו הם חידוש גדול בדיני נפשות למעשה, ומוסיף - 'בשמא' ו'אחר בקשת המחילה'. וכנראה משום הוספת זהירות זו בדברי הרמב"ן בשו"ת על הדברים שביאר בפסוק הנ"ל, ציין אאמו"ר שיש לעיין גם בדבריו בשו"ת. יש להוסיף שכדברים האלה ממש נמצא במאמר משפט החרם להרמב"ן, מובא בסוף ספר כלבו.

ב. אאמו"ר שולח אותנו לעיין בספר 'תורת נביאים' למרה"צ חיות מאמר 'הוראת שעה' פרק שישי. מהרצ"ח דן שם בעניין שלוש תקנות חכמים הנראות כמנוגדות לתורה שהסכימו משמים על תיקון [מכות כג, ב], ומציין שהירושלמי מביא תקנה נוספת, והיא מה שהחרים יהושע במלחמת יריחו לא לקחת מהשלל, שאחר שנתגלה שעכן הוא המועל הוציאו אותו להורג. ושואל מהר"צ חיות:

ולא מצינו דבר בתורה אשר ירמוז על זה דיש כח לסנהדרין לתקן תקנה אחת ולגזור כל אשר יגע בהן יומת מיתת ביי"ד, וצא ולמד מעונש עיר הנידחת אשר כל הונם ורכושם של יושבי העיר וכן הבתים כולם הם בשריפה על פי דין תורה, ומ"מ ראינו דכל הנהנה מעיר הנדחת אינו עובר רק בלאו דלא ידבק בך מאומה, עי' רמב"ם וכו', אבל עונש מיתה לא שמענו שם, מכ"ש בחרם ביי"ד וכו'. וא"כ היכן הוא הכח לבי"ד לענוש העובר על גזירתם ותקנתם במיתה ביי"ד?

מהרצ"ח מביא כניסיון לתשובה את ביאור הרמב"ן הנ"ל, אך הוא כותב עליו: אבל סוגית הש"ס אינו הולך על דרך זה, דהרי דרשו [כתובות לז, ב] מניין ליוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום שנאמר כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת כיון שהולך למיתה, עיי"ש. והיינו שמצינו שחז"ל דרשו פסוק זה לעניין אחר כמובא לעיל בפ"י רש"י, ולא

3 הנה מהרצ"ח מזכיר בשאלתו רק היכן מצינו שנתנה התורה כח לסנהדרין, ואינו מזכיר מלך, ואולי משום שעל מלך נאמר שיכול להרוג את המורדים בו. אבל הרמב"ן בדבריו טוען שמכאן נלמד גם על מלך וגם על סנהדרין, וכן משמע בהמשך בדברי הנצי"ב. וצ"ל שהרמב"ן עוסק בהריגת מי שהמלך או הסנהדרין חרמו אותו והוא לא נשמע לחרם, אבל אינו בא למרוד במלך, ולכן אין זה נוגע לכח המלך להרוג את המורדים בו.

ללימוד המיוחד שלומד מכאן הרמב"ן. והנה הרמב"ן עצמו כבר שואל שאלה זו על עצמו, וכותב שאפשר ללמוד מהפסוק את שני הלימודים, גם שאין "ערך" לחייבי מיתות ב"ד כמבואר לעיל, וגם כח למלך או לסנהדרין להמית מי שעובר על חרמם. אלא שמהרצ"ח מוסיף ושואל:

הנה לא הבנתי דבריו, דא"כ הוא לאו שבכללות וקיי"ל דאין לוקין עליו, ומכ"ש דאין עליו עונש מיתה, ושוב למה יתחייבו העוברים [על החרם] מיתה?

מהרצ"ח מוסיף להקשות שם על הרמב"ן, יעוי"ש. סוף דבר שאין המהרצ"ח מקבל את שיטתו המיוחדת של הרמב"ן שיש כאן לימוד לדורות שהתורה נתנה כח ביד מלך או סנהדרין להחרים ולהמית את העובר על חרמם, וכל מה שמצינו שהותר להמיתו הוא רק במצב של מיגדר מילתא והוראת שעה⁴.

ג. בשו"ת חתם סופר או"ח סי' רח כותב החת"ס תשובה למהר"צ חיות. נראה מפתחת דבריו שמהרצ"ח שלח לחת"ס את ספרו "תורת נביאים" כדי שיעבור עליו ויעיר את הערותיו, ואחד העניינים הראשונים שהחת"ס מתייחס אליהם הוא הנידון הנ"ל. גם החת"ס תמה היכן המקור בתורה שניתן כח למלך או לסנהדרין לאורך כל הדורות להמית אדם העובר על החרם, והוא לא מוצא לעצמו מנוח אלא בדברי הרמב"ן הנ"ל. הוא תמה מאוד על המהרצ"ח שרצה לומר שלפי הרמב"ן מדובר על לאו שבכללות, ולדעתו כלל זה שאין לוקין על לאו שבכללות נאמר רק ביחס ללאו שלא נאמר עליו בתורה במפורש עונש ואז בדרך כלל עונשו מלקות, ורק על לאו כזה נאמר הכלל שאין לוקין על לאו שבכללות. אבל לאו שזכר בתורה במפורש עונשו, גם אם הוא לאו שבכללות, אם נאמר עליו מפורש עונש מלקות לוקין עליו ונענשים עליו. כאן הרי נאמר במפורש שעונשו של מיפר החרם 'מות יומת', לכן גם אם כלול בפסוק זה לימוד נוסף, כדברי הגמרא שאין ערך לחייבי מיתה, ודאי נענש על לאו זה את העונש האמור בו.

והנה יש להעיר על דברי המהרצ"ח והחת"ס, שנראה שפשוט להם שהכלל "אין לוקין על לאו שבכללות" נאמר עקרונית אף אם נלמד מפסוק זה לימוד נוסף שאינו לאו, שהרי הלימוד בגמרא המוזכר כאן ע"י מהרצ"ח והחת"ס שלאדם היוצא להיהרג אין ערך לדיני ערכין הוא לימוד שאינו עשה ולא לאו, ומהיכן לנו שגם במקרה כזה מתקיים הכלל שאין לוקין ונענשים על לאו שבכללות?

4 מה שאין לוקין על לאו שבכללות הוא משום שאין דומה לאו כזה ללאו דחסימה. שהנה הלאו "לא תחוסם שור בדישו" נאמר בסמוך לפרשת מלקות בתורה [דברים כה, ב-ד] והגמרא מבארת [במנחות נח, ב] שכיון שלא דחסימה אינו כולל לימוד נוסף מלבד איסור החסימה עצמו, מכאן נלמד שכל פרשת מלקות הסמוכה לו לא נאמרה אלא בלאוין המלמדים רק דבר אחד, ואילו לאוין הכוללים כמה לימודים לא נאמרה עליהם פרשת מלקות ואין לוקין עליהם.

ונראה ששאלה זו כלולה בדברי החת"ס עצמו בהמשך דבריו, בהם הוא דוחה את טענת מהרצ"ח מלאו שבכללות. הוא כותב:

ובלאו הכי נמי הלא אין חיוב מיתה על היוצא ליהרג ואמר ערכי עלי [ופשוט שגם לא על אחר האומר ערכו עלי], וא"כ החיוב מות יומת אינו כולל שני דברים.

והיינו שגם אם נאמר שהכלל "אין לוקין על לאו שבכללות" כן נאמר גם במקום שהעונש מפורש בפסוק, זה דווקא אם העונש נסוב על שני הלימודים הנלמדים מפסוק זה, שבוזה אומרים שלא הכולל שני איסורים שהעונש עליהם הוא מלקות אין לוקין עליו. אבל כאן המתחייב בערך אדם שנגמר דינו למיתה אינו עובר שום איסור, ולא שייך אצלו עונש כלל, וממילא חיוב המיתה הנלמד מפסוק זה נאמר רק על מי שעבר על החרם, ועל זה לא נאמר שאין לוקין על לאו שבכללות, שאף שהלאו כולל שני לימודים העונש הוא רק על אחד מהם. הנה כי כן מוכח כאן שענין לאו שבכללות נאמר רק בפסוק שנלמדים ממנו שני איסורים ששייך עליהם עונש, אבל כאשר אחד הלימודים הוא לימוד שאין בו כלל איסור וממילא לא שייך עליו עונש, אינו כלול בכלל שלא שבכללות אין לוקין עליו. ויעוי"ש בחת"ס אריכות דבריו בהקשר לשאר הערות מהרצ"ח חיות על הרמב"ן, והוא מיישבן אחת לאחת. ובכל אופן נראה מהחת"ס שהוא בהחלט כן מקבל את שיטת הרמב"ן בביאור המקרא ואף הלכה למעשה.

ד. עוד ציון אחד מציון אאמו"ר לעיין בביאורו של הנצי"ב על השאלות "העמק שאלה" שאילתא קמב אות ט. בעל השאלות מביא שם את הסיפור הנמצא בגמרא בבא בתרא כא, א על יואב שהכרית במשך שישה חודשים כל זָכר באדום⁵. וכאשר בא אל דוד שאלו דוד מדוע הרג רק את הזכרים, הרי התורה אומרת "תמחה את זָכר עמלק" וזה כולל גם נקבות, ענה לו יואב כך לימדני רבי בתלמוד תורה. קראו לרבו של יואב והודה שאכן כך לימד⁶. רצה דוד להורגו משום שנאמר "ארור עושה מלאכת

5 צ"ע שהרי המלחמה של יואב הייתה עם אדום וציווי "תמחה את זכר" נאמר על עמלק, ומה רצה דוד מיואב? ויעוין במהרש"א בחידושי אגדות.

6 כך נראה בפשטות ביאור הסיפור שם, וכן ביאר ביד רמה. אמנם יעוין שם בתוס' [בדף כא, א למטה] ששואל שאם רבו למד בעצמו בפסוק "זָכר" אין בזה "מלאכת השם רמיה", שהרי הוא לימד את האמת כפי שידעה. ולכן מבאר תוס' שוודאי רבו לימד אותו נכון שבפסוק כתוב "זָכר", ויואב הוא שלא הבין נכון מה שלימדו רבו, וזה שהרב לא בדק אם התלמיד הבין נכון מה שלימדוהו וזה "מלאכת השם רמיה". והנה בהמשך כאשר שאלו את רבו כיצד לימדו נאמר בגמרא שענה "זכר", ולפי תוס' היינו שענה שלימדו נכון "זָכר", וכן מבאר ברשב"א שם יעו"ש, ורצו להורגו משום שלא בדק שתלמידו יואב הבין נכון. ויעוין עוד במהרש"א שאפ"ל שגם אם רבו למד לעצמו לא נכון ועל פי זה לימד את תלמידו, גם זה נחשב "מלאכת השם רמיה", שלפני שמלמד את תלמידו צריך

ה' רמיה", טען לו המלמד הרי הקרא אומר "ארור" על עושה מלאכת ה' רמיה, ודי בזה שאהיה ב"ארור" ולא במיתה. אמר לו יואב הרי כתיב בסיפא דקרא ו"ארור מונע חרבו מדם"⁷ [ירמיהו מח, י]. ואומרת הגמרא "איכא דאמרי קטליה, ואיכא דאמרי לא קטליה". בשאלתות מביא רק את הדעה ש"קטליה". וב"העמק שאלה" דן בזה:

...היאך אפשר דקטליה, וכי כל הקם בארור הוה רשאי למיקטליה ח"ו, ומי גרע מכמה ארורים דאיתא באוריתא דמשה בפרשת תבוא, ועיקר ארור אינו אלא מנודה או מוחרם וכו'.⁸ וכזה יש להקשות על הא שאמר שאול להרוג את יונתן בעוברו על הארור. וכבר עמד הרמב"ן ז"ל בקונטרס משפט החרם וכו' והמציא דבר חדש ונפלא אשר מלך או סנהדרין שהחרימו את האדם אם יעשה כך וכך, ועשה, חייב מיתה בידי אדם. והיינו טעמא דעכך ויהונתן ואנשי יבש גלעד. והפליא הרמב"ן ז"ל לאמור דזהו המכוון בפירוש הכתוב כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת. וכו'. ועדיין לא נתיישב מעשה דיואב, דוודאי א"א להמית בפועל עבור קללה דירמיהו ארור עושה מלאכת ה' רמיה יותר מארור דכתיב בתורה... וגם אני אומר עפר אני תחת כפות רגלי קדושת הרמב"ן ז"ל... ובמחילה מעוצם גדולת הרמב"ן ז"ל נראה דאין בי"ד הגדול שבירושלים היו יכולים על כל ישראל יותר מבי"ד שבעיר על אנשי עירם...

הנצי"ב אינו מסכים כלל עם חידושו של הרמב"ן, ואת כל המקרים המסופרים במקרא הוא מבאר כל אחד לגופו על סמך מה הרגום. ונראה שהוא סובר שכל המקרים קשורים עם דין רודף, או עם פיקוח נפש לכלל וכד', ועל סמך זה הרגום. אך ברור לנצי"ב שלא יתכן שהתורה נתנה כח לדורות ביד מלך או סנהדרין או כלל ישראל כולו להמית אדם שעבר על החרם, יעוי"ש באריכות.

לסיכום: הרמב"ן מתוך הקושי בביאור המקרא מחדש חידוש שגם הוא מודע לגודל חידושו, וגדולי האחרונים דנים בדבריו כל אחד בדרכו - המהר"צ חיות והנצי"ב אינם מקבלים את חידושו של הרמב"ן, ואליו החתם סופר מקבל את דבריו להלכה.

לבדוק עצמו היטב שידוע ללמד נכון, ואם לא עשה זאת זו "מלאכת השם רמיה", ודלא כפי שהיה פשוט לתוס'.

7 הטענה הזו מבוארת בריטב"א: "כי כלפי שאמר לו [המלמד ליואב] מה אתה מקפיד אם אני עומד בארור, אמר לו דין לי עליך שהעברתני ממה שאמר הכתוב במלחמת מצוה וארור מונע חרבו מדם, ואיכא דאמרי קטליה מהאי טעמא, ואיכא דאמרי לא קטליה כיון דשווג הוא ומאי דהוה הוה".

8 יד רמה שואל שהרי ירמיה הוא שאמר ארורים אלו, וירמיה הרי חי מאות שנים אחרי המעשה הזה! והוא מיישב "כולהו גמרא הוה גמירי להו הלכה למשה מסיני, ואתא ירמיה אסמכניהו אקראי, לומר לך כמה קשה עונש הסופרים ומלמדי תינוקות וכיוצא בהן העושים מלאכת ה' רמיה, שהן בארור וחייבים מיתה בידי שמים" [ובמקרה הזה אף מיתה בידי אדם].